

Esmonde - White Eleanor
(Délafrikai Unió): Lovas

NORMAN COUSINS

ELMARADT TALÁLKA

Ezt a cikket ne tekintse senki valamiféle beszámolónak a Délafrikai Unióról. Oly rövid ideig voltam Johannesburgban, hogy épp csak néhány benyomást szerezhettem. De még e néhány benyomás elmondása is óvatosságra kötelez, mert a Délafrikai Unió a világ egyik legbonyolultabb országa. Annyt azonban megtehetek, hogy elmesélek egy eseményt, amely épp akkor játszódott le, amikor ott jártam, s némileg rávilágít a délafrikai helyzetre.

Röviddel Johannesburgba érkezésem után, házigazdám azt mondta, meg kell ismerkednem azokkal az emberekkel, akik a legközelebbi kapcsolatba állnak az Unió problémáival. A legkülönbözőbb állású, meggyőződésű emberek neveit sorolta fel — nagy aranybányák tulajdonosaitól ismeretlen afrikai írókig és nacionalista vezérekig. A figyelmembe ajánlott személyek között volt Henry Nxumalo, akit sokan az egyik legjelentősebb délafrikai újságírónak tartottak. Cikkei a *Drum* (Dob) című havi folyóiratban és a *The Golden City Post* című lapban jelentek meg. Az utóbbinak főszerkesztője volt. A *Drum* folyóiratban csupa afrikaiak működtek közre, s a bennszülött újságok közül egész Afrikában a legnagyobb példányszámban jelent meg.

Sok ismerősöm megemlítette, hogy Nxumalo pillanatnyilag könyvet ír Dél-Afrikáról, egy amerikai kiadóvállalat megbízásából. Elmondták, hogy állandóan növekvő hírnevét elsősorban harcias cikkeinek köszönheti. Akárkivel beszéltem, nem mulasztotta el megemlíteni, hogy Nxumalo egyike az afrikai helyzet legszolidabb és legmerészebb megfigyelőinek. Újságírói hóstetteit Anthony Sampson, a *Drum* korábbi szerkesztője írta meg „*Drum*” című könyvében. Mindemiatl örömmel készülődtem a találkozóra Henry Nxumaloval. Közös vacsorát beszélünk meg. Johannesburgi tartózkodásom első estéjén.

Nxumalo nem jött el a vacsorára. Ugyanaznap, valamivel korábban megölték.

Ekkor döböntem rá az egyik legfontosabb tényre a Délafrikai Unió életében. Megtanultam, hogy itt két világ él párhuzamosan. Az egyik a mosolyok, végtelen térségek és háttartalan természeti szépségek, színek világa, amelynek báját, ha lehet, még fokozza a friss levegő és a ragyogó napsütés. De van egy másik világ is, feszült, goromba és erőszakos világ. Ezt a fehér emberek teremtették. A nappali megvilágításban bájos villák éjszaka olyan helyekké válnak, amelyekből őrizkedni kell. Ha két ember alkotást után közeledik egymás felé,

és a kétség, a másik bőrének színe mindkettőjükben fölébred a gyanú felől. Úgy látszik, aminő lemegy a nap, hideg furakszik az emberi lelkekbe, és a föld hangulata furcsamód megkeményszik.

Tudtam, sohasem érthetem meg Dél-Afrikát, ha nem fogom fel a különös változások természetét, ha nem fogom fel a szépségek és rettegetések e furcsa közelségét. Talán, ha megtudok valami közelebbit Henry Nxumalóról — arról, hogy miért írt olyan cikkeket, amilyeneket írt, miért félték tőle és miért kellett meghalnia — talán akkor megtanulok valamit erről a két világról.

Az újságok halálhíreiben elolvastam, hogy Henry Nxumalo, 39 éves, feleségével és öt gyermekével az Orlando „településen” lakott, néhány mérföldnyire Johannesburgtól. (Afrikaiak számára tilos a bennlakás a városban. A kültekki „településeken” — rendszerint rozszant barakképületekből és dűledező kunyhókból álló szegénynegyedekben — élnek, bár van néhány új lakótelep is, jóléptett, de meglehetősen kicsiny házakkal. Orlando az egyik legnagyobb bennszülött-település.)

Nxumalo Port Shepstonban született, Durban közelében, a keleti parton. Zulu családból származott. Szülei még gyermekkorában meghaltak. Pályafutását mint mosogatófiú kezdte Durbanban. Akár a

többi bennszülött ezreit, őt is magába szippantotta Johannesburg. Ő is része lett egy óriási ellentmondásnak. Ugyanis bármilyen durva korlátozásoknak vannak is alávetve, a Johannesburgba érkező afrikaiak vajmi ritkán vágyakoznak el onnan. A nagyvárosban maradnak, mert vonzza őket az új világ. Teljesen elfogadják ezt az új világot, csak az nem fogadja el őket, noha nélkülük nemigen bírna megenni. Így élnek, sokezerszámra, elvágva a múlttól, amellyel nincs mit büszkélkedniök, és kizárva a jövőből, amelyben hamar elveszítik reményüket.

Henry Nxumalo legénykorában érkezett Johannesburgba, s egy kereskedésben kapott alkalmazást. Munka után verseket írt a Bantu Worldba. Később küldönc lett ugyan ennél a lapnál, még később sport-szerkesztővé tornázta fel magát. A háború idején katonának jelentkezett és őrmester lett. Észak-Afrikába küldték, majd a háború után Londonba került. Visszatért Johannesburgba és folytatta közreműködését a Bantu Worldban. 1946-ban megnősült, egy ápolónőt vett el. 1951-ben belépett az újonnan alapított Drum szerkesztőségébe. Ugyanez a kiadóvállalat megindította a Golden City Post-ot, amelynek ő lett a főszerkesztője.

Ezek a főbb adatok Nxumalo életéből, úgy, ahogyan a nekrológok említik.

Miért ölték meg?

A gyilkosság körülményei homályosak. A holttestet a túlsűrűn lakott település földes útján találták meg. A mély lábnyomok küzdelemről árulkodtak. A jelek szerint a támadók többen voltak. A véres nyom azt mutatta, hogy Nxumalo több mint ötven lábnyira küszölt el a támadás színhelyétől, mielőtt elvérzett volna. Fosztogatásra nem lehetett gyanakodni: a magánál hordott értéktárgyak érintetlenek

voltak. A rendőrségnek nem volt semmilyen elképzelése a gyilkosság okairól.

Nxumalo barátait alig lehetett szóra bírni. Az YMCA elnöke, aki gyermekkorá óta ismerte Henryt, arról beszélt, hogy Henry kezdetől fogva újságíró akart lenni.

„Meglátogatott, amikor elhelyezkedett a Drum-nál és terveiről beszélt. Le akarta rántani a leplet a kegyetlen börtönviszonyokról. Irni akart a kényszermunkáról a farmokon. Hitte, hogy sok fehér ember, akiknek hatalmukban volna kikényszeríteni a reformokat, igen keveset tud mindarról, ami a valóságban történik. De hitt saját képességében, hogy tényekkel, adatokkal oda tud férkőzni lelkiismeretükhöz. Életét is kész volt kockáztatni, csak hogy hozzájusson ezekhez a tényekhez”.

Arról is hallottam, hogy Nxumalo cikksorozatának megindítása után fenyegető leveleket kapott, de mindmáig egyetlen fenyegetést sem váltottak be. Ezenkívül senki sem tudott róla, hogy az utóbbi időben kapott-e valamilyen fenyegető levelet.

Elmentem a Drum szerkesztőségébe. Johannesburg központjában, az egyik főutca közvetlen közelében van. A Drum-ban kizárólag afrikaiak működnek közre, bár szerkesztője, Sylvester Stein, fehér ember.

Elbeszélgettem néhány újságíróval. Sokat beszéltek Nxumalóról, s arról, hogy mennyire fitymálta a veszélyeket. Visszaemlékeztek szívélyességére, humorérzékére, az élet örömei iránti fogékonyságára.

„Bármit is élt át ez az ember, márpedig meglehetősen sokat átélt”, mondta Zeke Mphahlele, maga is kiemelkedő afrikai író, „Henryn sohasem vált úrrá az elkeseredés. A legfontosabb egy író számára, hogy ne uralkodjon el rajta az elkeseredés. A keserűség az ember szeméremegye és akadályozza a tisztánlátást. Elfördít az emberektől, ahelyett,

hogy közelítene hozzájuk. Mindannyian irigyeltük Henryt, hogy sosem látszott rajta a keserűség. Nem tudtuk, hogy sikerülhetett neki.”

Beszélgettem William Modisane-val, a lap zenebírójával, aki Nxumalo társaságában volt röviddel a gyilkosság előtt. Elmondta, hogy Nxumalo egy ízben szándékosan kisebb kihágást követett el, csakhogy bebörtönözzék. Letöltötte a büntetést és akkor megírta a börtönben uralkodó helyzetet. Hivatalos cáfolatok következtek, de a hiányolt reformokat mégis bevezették.

Más alkalommal Nxumalo parasztnak öltözve munkába állt egy farmon Bethalban. Hallotta, hogy a foglyokat Bethalba küldik, bizonyos fajta kényszermunkára. Bethalban együtt ültelgették a többi fogollyal. A fiatal emberek, akikkel dolgozott, nem foglyok, hanem toborzott munkások voltak, s eredetileg egészen más helyre csalogatták őket, de mégis Bethalba kerültek, sőt megfosztották őket attól a jogtól is, hogy elhagyják a farmot. Törvényes alapot is találtak erre, ugyanis a szerencsétlenek „tartották a tollat”. A bennszülötteknek Dél-Afrikában nem kell aláírniok a szerződést, elég ha „tartják a tollat” a szerződés fölött, fehér ember jelenlétében. Ez esetben a szerződést jogérvényesnek tekintik.

Dél-Afrikában nagy a kereslet munkaerő iránt, és óriási erőfeszítéseket tesznek, hogy falusi bennszülötteket toborozzanak. Nxumalot egyaránt érdekelték a toborzás becsutelen módszerei, s a borzalmas körülmények, amelyek között ezek az emberek dolgoztak, anélkül, hogy törvényes módjuk lett volna szabaddulásra. Henry megszökött Bethalból, és feltárta a helyzetet. A közvélemény felhördült, újabb cáfolatok következtek, de a főbb reformokat mégis végrehajtották.

Mphahlele és Modisane meghívtak, hogy együtt tekintsük meg Johannesburg egyes részeit, amelyek nélkül lehetetlen hiteles képet nyerni erről a városról. Előzőleg azonban Sylvester Steinnel, a Drum szerkesztőjével akartam beszélgetni.

Bevezettek Stein irodájába. Stein úr „európai”, ahogyan itt a fehér embereket nevezik, tekintet nélkül földrajzi hovatarozásukra. 36 év körülínek látszott. Egészen nyíltan beszélt velem. Nem, nem hiszi, hogy a kormány rendezte volna meg ezt a gyilkosságot, semhogy bármilyen módon be volna avatva a dologba. Akármilyen súlyosak is a politikai és társadalmi nézeteltérések a Drum és a kormány között, nem hiszi, hogy a hivatalos közekek magukévá tették volna a gyilkosságot, mint a számukra kellemetlen emberek eltávolításának módját.

„A helyzet ugyan meglehetősen rossz”, mondta, „de mégsem beszélhetünk kifejezetten hitleri típusú kormányról. Számtalan a társadalmi igazságtalanság s a többi nyavalya, de hiba volna, ha ezt a kormányt összekevernénk a háború előtti olasz és német diktatórikus országok fajtájával. Hogy miért ölték meg Nxumalot, nem tudom. De nyugodt lehet, mindent megpróbálunk, hogy kiderítsük az igazat”.

Stein ezután Nxumalo munkásságáról beszélt. Elmondta, hogy a dél-afrikai nyilvánosságban még mindig van megértés a tények tisztességes és drámai feltárása iránt. A törvényhozó hatalom ugyan apartheid-politikát folytat, de a bíróságok nagyrésze még némileg tisztességes. S a fehér lakosság, noha nagyjából egyezik az apartheid-politikával, rosszállással tekint ugyanennek a politikának bizonyos gyakorlati túlkapásaira.

Ez is dél-afrikai sajátosság. A kormány vasakaratot tanúsít, amikor az apartheidről van szó, s mégis nagyjából megőrződtek a parlamentáris kormány és bírósági gépezet régi

formái. Nem láttam összhangot a jelenség és más kormányzervek működése között, de az ember kénytelen ezt is elfogadni, mint az egész talány részét. Nem könnyít meg a tisztánlátást az uralmon lévő fehér emberek, különösen az angolok és hollandusok közötti éles ellentét sem. Sőt a négerek között is sok az áramlat és ellentmondás. Mindezt figyelembe kellene venni annak, aki általános képet kíván nyújtani a délafrikai körülményekről.

Sylvester Stein hivatásszerűen foglalkozik ezzel a szövevényes helyzettel. Nem könnyű a dolga: a fehérek nincsenek vele tisztában a négerekkel fenntartott kapcsolatai miatt, másrészt a fekete világ sem fogadja be teljesen, hisz bármikor módjában van visszavonulni abba a világba, amely őket kirekeszti.

Anthony Sampson, Stein elődje már írt erről a kényelmetlen helyzetről, egy évvel ezelőtt megjelent könyvében.

„Sohasem tudtam megmagyarázni (a fehéreknek)”, írta, „hogy a Drum *üzlet*, és hogy olvasóink emberek, mint bárki más. Eszrevettem, hogy a fehérek különönek tekintenek, s magam is kezdtem különönek érezni magam. Valószínű, hogy saját magam többet tettem üldöztetésem érdekében, mint valójában üldözöm.

Es minél mélyebbre hatoltam az afrikaiak világába, annál élesebb szakadékokba kerültem a két tábor, a fekete és a fehér világ között. Képtelen az ellentét egy északi fehér cocktail-party és egy déli néger népünnepély között.”

Az apartheid több, mint faji megkülönböztetés: a fehér emberek tulajdonjogának és ellenőrzésének ki nyilatkoztatása. Azt jelenti, hogy a lakosság 85 százalékát kitevő bennszülöttek tulajdonjoga a földnek csak mintegy 15 százalékára szorítkozik. Azt jelenti, hogy Johannesburg zárva van a négerek számára, csak dolgozniok szabad benne, még-hozzá csak nappal.

Az apartheid csak a pusztára létre ad engedélyt. Az afrikainak egyébként engedélyre van szüksége, hogy bebizonyítsa személyazonosságát. — Engedélyre, hogy munkát kapjon. Engedélyre, hogy munkanélküli lehessen. A mozgási engedély gyakran hat-hét különböző pontot foglal magába s ezek mindegyikét rendszeresen láttamoztatni kell. A legkisebb szabálytalanság — volta-képpen még az engedély otthonfelejtése is — börtönnel büntetendő. Ilymódon záratta be magát Henry Nxumalo is, hogy felfedje a helyi börtönökben uralkodó borzalmas körülményeket.

Sampson írta meg az alábbi jelenetet: Nxumalo egy ízben látta, hogy egy fehér asszony elesett az utcán.

„Ösztönösen oda akartam lépni, hogy fölsegítsem”, mondta Sampsonnak, „de akkor eszembe ötlött: mit gondolnak majd a fehérek? Azt gondolják, hogy meg akartam erőszakolni. Ha felemelem meg kell érintenem. Egy bennszülött hozzáér egy európai nőhöz! Rettenetes! Nem kockáztathattam meg, tehát tovább siettem a dolgom után”.

Tafán, a sors iróniája folytán, éppen ez az afrikai tulajdonság, azaz hogy betegesen óvakodnak beavatkozni mindenben, ami kellemetlen helyzetet teremthet, került az életébe Henry Nxumalónak. Holtteste teljes öt órán át hevert az úton, míg végül kiszállt a rendőrség. Lehet, hogy még élt, és közben vérzett el. A kórház ott volt az utca túloldalán. Ha valaki túlzásnak tekintené Nxumalo habozását az utcán elbotló nő láttán, emlékeztetem Allan Patonnak, a délafrikai fehér emberek élő lelkiismeretének szavaira. Paton egy nyilvános gyűlésen beszélt:

„Van-e köztetek egy is, aki habozás nélkül segítségére sietne az utcán elbotló és eleső afrikainak?” tette fel a kérdést. „Ha azt mondtátok, hogy nincs, meg kell mondanom, hogy mégis van, legalább egy,

és ez az egy épp most beszél hoz-
zátok erről az emelvényről.”

Sylvester Stein beszélgetés köz-
ben elmondta, hogy a lapszerkesz-
tés átvétele után neki is hasonló
nehézségek és akadályok álltak az
útját, mint Anthony Sampsonnak.
Az afféle cikkek, amilyeneket Nxu-
malo írt, nem maradtak követke-
zmények nélkül. De a folyóirat to-
vább nőtt. En személy szerint cso-
dálattal vegyes tisztelettel tekintek
a folyóiratindítással kapcsolatos
problémákra. De annyi bizonyos,
hogy azok a nehézségek, amelyek-
kel én találkoztam, nevetségesen
aprók és jelentéktelenek voltak
Anthony Sampson és Sylvester Ste-
in megpróbáltatásaihoz képest.

Megköszöntem Stein úr előzé-
kenységét és csatlakoztam Ze-
ke Mphahlele és Bill Modisane bar-
rátomhoz. Zeke beült az öreg
Chevrolet kormánya mellé és meg-
kezdtük körutazásunkat. Az első
állomás egy szük utcácska volt, a
bennszülött varázslókat ellátó üzle-
tekkel. A kicsi boltok egész sora kí-
nálta a varázslómesterség kellékeit,
— álarcokat, „kegyszereket”, va-
rázsszereket, gyógynövényeket, mér-
geket.

„Mennyire fontos személy tulaj-
donképpen egy varázsló ilyen he-
lyen mint Johannesburg”? — for-
dultam kísérőimhez.

„Nem annyira fontos, mint egy-
kor, de még mindig meglepően je-
lentős tényező az emberek életében”
mondta Zeke.

„Sok bennszülött még mindig hoz-
zájuk jár, ha megbetegszik, s olykor
még egészségesen is.”

Felvilágosítottak, hogy igen éles
az ellentét a varázslókhöz járó
és a varázslókban nem hívó afri-
kaiak között. Am mégsem ez a leg-
fontosabb ok az afrikai lakosság
megoszlására.

„A művelt afrikai élete sok bennszü-
lött településen rendkívül nehéz, --

mondta Bill. „Nem tűrik a tudása
miatt és mert bizonyos előnyöket
élvez a többiekkel szemben. S ezt az
ellenszenvet vonatkoztatják minden
jólöltözött afrikaira. Jólöltözött alatt
azt értem, hogy az illető nyakkend-
dőt hord. Ilyen mércé alapján köny-
nyű felismerni a művelt afrikait,
mert rendszerint jobban öltözik a
többieknél. Előfordul, hogy itt-ott
le is kapják, és elverik az iskolá-
zott afrikaikat.”

Megkérdeztem, lehetséges-e, hogy
ez történt Henry Nxumaloval is.

Lehetséges, mondták, lehetséges,
hogy egyszerűen a nyakkendőt hor-
dó fekete emberrel szemben meg-
nyilvánuló ellenszenv a magyarázata
az egésznek. Amde Henry Nxumalo
esetében sok más tényezőt is figye-
lembe kell venni. Ez az ember túl-
sok darázsűszekbe nyúlt írásaival.
Ezenkívül, harcos cikkei nem szo-
rítkoztak csupán a fehér emberek
tetteire. Sebezhető pontja volt a né-
gerek erőszakossága is.

„Henry halálosan gyűlölte a ban-
dákat és mindazt, ami velük kap-
csolatban áll”, mondta Zeke. „Nagy
ellenszenvvel figyelte, hogy a kü-
lönféle bandák hogyan vonják kö-
rükbe a fiatalembereket. Az egyik
különösen erős csoportot „oroszk”
név alatt ismerték. A névnek ebben
az esetben nincsen semmilyen poli-
tikai jelentősége. Egy másik ban-
dát például „berlinieknek” hívnak,
a harmadikat „amerikaiak”-nak. Az
„oroszk” szívesen öltözik élénk-
színű, tarka kelmékbe, az „ameri-
kaiak” a divatfiakat mímelik”.

Megtudtam, hogy az olcsó detek-
tívregény e bandák kedvenc olvas-
mánya. S a legkedvesebb szórako-
zás az amerikai gangsterfilm. Mé-
gis van tehát némi befolyásuk a
világ e részén.

Akkor talán valamelyik banda
áldozatául esett Henry Nxumalo,
kérddeztem.

Igen, lehetséges; valójában min-
den lehetséges, mondták. De egyi-
kük sem tud eleget ahhoz, hogy
biztos választ adhasson.

Hamarosan odaérkeztünk az ismert Sophiatown településhez. Sok Dél-Afrikáról szóló regény itt játszódik, Sophiatownban. Ez a legnagyobb bennszülött település. Most azonban a kormány bezárja. Egyesek szerint a kormánykörökben úgy vélik, hogy Sophiatown túl közel van Johannesburghoz és félő, hogy ez a hely a fehér emberek ellen elkövetett erőszakos cselekedetek központja lesz. Mások azt erősítik, hogy a kormánynak csak a település elhanyagolt, piszkos külseje szűrt szemet, és a bennszülötteket messze a városon kívül épülő új lakótelepekre akarja szállítani.

Mindenesetre, Sophiatown kiürítésének terve nagy ellenállásba ütközött. De a kormány rendületlenül valóra váltja elképzelését. Sophiatown legnagyobb részét lerombolják és újraépítik a fehér lakosság számára.

Zeke szenvtelen, higgadt hangon beszélt mindenről. Szemernyi keserűség sem érződött a hangjában.

Eszembe jutott, amit a Nxumalónak tulajdonított képességről beszélt, tudniillik, hogy Henry keserűség nélkül tudott gondolkozni és írni. Meg is mondtam Zekenek, hogy nincs oka az irigykedésre, hisz úgy veszem észre, ő is irigylendő sikerséget ért el ezen a téren.

„Igyekszem”, mondta. „Igyekszem amennyire tudok. Most épp egy regényt írok. Egyes fejezeteit többször is át kellett írnom, mert félttem, hogy úgy hangzanak, mintha valami savanyú vénember írta volna őket. Anyi minden van körülöttünk, amit nehéz lenyelni, hogy állandóan harcolnunk kell önmagunkkal.”

Késő délutánra járt már az idő, s vissza kellett térnem Johannesburgba. Amikor beértünk a városba, a bennszülöttek végtelenbe nyúló soraira lettem figyelmes. Széles, nyitott térségen álltak, s a sor néhányszor derékba törve kígyózott, olyan hosszú volt, hogy nem is láttam a

végét. Egyes helyeken hat-hét ember is állt egymás mellett.

Az autóbuszokat várták, hogy hazatérhessenek. Olykor két-három órás várakozás után kerülnek csak sorra. Az utazás is eltart legalább egy óra hosszat. Tekintve, hogy korreggel munkábanmenet is ugyanennyi idő telik el, sok afrikainak naponta hat-hét órát kell küszködnie a közlekedéssel. Amikor a szállítóvállalat bejelentette a viteldíjak emelését, helyenként valóságos lázadások törtek ki.

Egy este, amikor másnapi terveinkről tárgyaltam házigazdámmal, megkérdeztem, rendjén volna-e, ha meglátogatnám Henry Nxumalo özvegyét. Azt mondta, biztos lehetek, hogy Nxumaloné szívesen venné látogatásomat. Voltak azonban bizonyos technikai akadályok. Fehér emberek ugyanis különleges kormányengedély nélkül nem látogathatják a néger településeket.

Házigazdám azt mondta, hogy nyélbeüti a dolgot Dr. Ellen Helmannal, a kiváló antropológussal. Dr. Helman, akárcsak Anthony Sampson és Sylvester Stein, hivatásánál fogva is egvaránt érintkezésben volt mindkét világgal. A kiemelkedő afrikaiak valahányszor bajba jutnak, nyugodtan hozzá fordulhatnak segítségért.

Helman asszony reggel jött értem. Első állomásunk a régi postaépület volt, ahol minden nehézség nélkül megszerezte a szükséges engedélyeket. Orlandó felé több településen át hajtottunk. Ugy terünek el a földön a szétszórt kalyibák és zsúfolt utcácskák nyájai, mint egy-egy óriási gomba. Itt-ott teljesen új településeket is láttunk, amelyek amerikai vidéki lakótelepekre emlékeztettek. Alacsony házak sorakoztak egymás mögé a végtelenségig. A házber szerény és a lakó kedvező feltételek között még is vásárolhatja házat.

Orlandóban hamar megtaláltuk Nxumalo házát. Néhányan álldógláltak az ajtó előtt. Megtudtuk, hogy Nxumalonét éppen a rendőrségre hívták a gyilkossággal kapcsolatban. Henry öccse indítványozta, hogy várjuk meg. Nxumaloné fél órán belül visszaérkezett. Vonzókülsejű, fiatal nő volt, nagy méltósággal hordozta gyászát. Megismerkedtünk s elmondta, hogy a rendőrség nem tudott meg semmi újat az esetről. Csak néhány szokványos kérdést tettek fel, amelyekre ő legjobb tudása szerint válaszolt.

Megmondtam neki, hogy tudtommal Henry valami könyvet írt Dél-Afrikáról. Azt felelte, hogy ha nem téved, a könyv majdnem teljesen elkészült. Ugy emlékezett, hogy férje pár nappal előbb olvasni adta oda valakinek a kéziratot, de nem tudta, hogy visszakerült-e. Mindenestre, mondta, szívesen megkeresi a dolgozószobában.

Az íróasztal papírosok tömege alatt roskadozott, látszott, hogy intenzív kutatómunka folyt mellette. Az asztal sarkán Nxumalo írógépe. Még benne volt egy papírlap az utolsó, megkezdett cikk néhány sorával:

„A múlt hónapban a Post egyik riporterétől ellopták mozgási engedélyét. Feljelentést tett a rendőrségen. De még mielőtt megkapta volna a másolatot, kétszer letartóztatták, és körülbelül két fontot fizetett büntetés fejében. Néhány heti küszöbkoptatás után megszerezte az

új engedélyt — néhány heti futkosság, verejtékezés, idegesség és elvesztett idő 12 shilingjébe került.”

Amikor átfutottam ezeket a sorokat, eszembe jutott mit mesélt a napokban Bill Modisane, felmutatva az igazolványát. „Ha mesét akar a pokolról, hát itt van ebben a könyvecskében. Valahányszor rendőrt látok az utcán, ösztönösen a zsebemhez kapok, hogy meggyőződjem, ott-e az igazolvány. Tömegben, tolongásban odaszorítom hozzá a kezemet, el ne lopják valahogy. Néha, reggel, másik ruhába öltözve rohannok munkába. Csak akkor veszem észre, hogy a könyvecskét otthon felejtettem. S egész nap arra kell gondolnom, vajon sikerül-e majd eszére hazaérnem. Rendőrt látok és nem tudom, hogyan viselkedjem.

Furcsa dolog ez, ez a mi félelmünk a rendőr láttán. Feltételezem, hogy önök a hazájukban, ha rendőrt látnak, biztonságot éreznek. Itt azonban a rendőr nem a biztonság és a rend jelképe. Ahányszor csak rendőrt látunk, arra kell gondolnunk: istenem, tán csak nem állít meg? Ki tudja, nálam-e az igazolvány? Ha bajba jutunk, a legutolsó dolog, amire gondolunk, az a rendőrség”.

Dr. Ray Phillips, Nxumalo egyik barátja mondta, hogy ha Nxumalo életének és halálának volt értelme, akkor ez csak egy lehet: minden egyes személy kötelessége, hogy hozzájáruljon a társadalmat torzító terror megszüntetéséhez.